

EESTI KEELE JA KULTUURI AKADEEMILISE VÄLISÕPPE PROGRAMM

2011–2017

SISUKORD

1. SISSEJUHATUS

- 1.1. Välisõppe senine areng
- 1.2. Programmi põhimõisted
- 1.3. Visioon ja eesmärgid

2. PROGRAMMI TEGEVUSED

- 2.1. Välisõppekeskuste asutamine
- 2.2. Tegutsevate välisõppekeskuste toetamine
 - 2.2.1. Välisõppekeskuste toetamine õppevaraga
 - 2.2.2. Õppejõu lähetamine välisõppekeskustesse
 - 2.2.3. Külalisloengud
 - 2.2.4. Avatud kursused
- 2.3. Eesti keele ja kultuuri õppurite toetamine
 - 2.3.1. Stipendiumid
 - 2.3.2. Toetused
- 2.4. Koolitus- ja arendustegevus
 - 2.4.1. Õppejõudude koolitus
 - 2.4.2. Uuringute edendamine
 - 2.4.3. Õppevara arendamine
 - 2.4.4. Teavitustegevus

3. PROGRAMMI JUHTIMINE, HALDAMINE JA RAHASTAMINE

- 3.1. Välisõppe nõukogu
- 3.2. Programmi rahastamine
- 3.3. Programmi koordineerimine
 - 3.3.1. Välisõppe seire ja jooksev analüüs
 - 3.3.2. Programmi hindamine

LISAD

- Lisa 1. Programmi rakenduskava ja koondeelarve (2011–2017)
- Lisa 2. Välisõppekeskuste nimekirj
- Lisa 3. Programmi õiguslikud alused ja seosed teiste arengukavadega
- Lisa 4. Õppejõudude ameti- ja tööjuhend

1. SISSEJUHATUS

1.1. Välisõppe senine areng

Eesti keele akadeemilise õpetamise traditsioon on kõige pikem Soomes ja Rootsis. 1833.–1834. õppeaastal andis Helsingi ülikooli esimene soome keele lektor Carl Niclas Keckman sugulaskeelte võrdleva grammatika kursuse raames üliõpilastele teadmisi ka eesti keelest. Uppsala ülikoolis toimus esimene eesti keele kursus Karl Bernhard Wiklundi juhatusel 1901.–1902. õppeaastal. Esimene eesti keele lektoraat avati 1923. aastal Helsingi ülikoolis, õppejõuna töötas seal keeleteadlane ja folklorist Villem Grünthal-Ridala. 1935. aastal alustati eesti keele õpetamisega Pariisis Ida keelte ja kultuuride instituudis, kus aastatel 1938–1946 tegutses õppejõuna kirjandusteadlane Aleksander Aspel. 1938. aastal algas folkloristi ja keeleteadlase Felix Oinase eestvedamisel järjepidev eesti keele õpetus Budapesti ülikoolis.

Eesti keele süstemaatilist õpetust pakkuvate välisülikoolide arv suurenes 20. sajandi teisel poolel. Külma sõja ajal oli Eestist lähetatud õppejõududel võimalik töötada Soomes, lühiajaliselt ka Lääne-Saksamaal vastavalt riikidevahelistele lepingutele, mujal olid lektoriteks väliseesti teadlased või akadeemiliste huvidega estofiilid. Pärast Eesti iseseisvuse taastamist hakati lektoreid valima ja lähetama ülikoolidevaheliste lepingute alusel. Erinevalt partnerite enamikust puudus Eestil riiklik toetus oma keele ja kultuuri õpetamiseks teises riigis. 1990-ndate aastate lõpul ilmsid esimesed märgid, et riikliku tugitegevuseta pole võimalik eesti keele ja kultuuri välisõppe taset ega geograafilist haaret säilitada.

Augustis 2001 alustas haridusministri käskkirja alusel tööd eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe nõukogu (edaspidi: *välisõppe nõukogu*) peamise ülesandega välja töötada välisõppe riiklik programm. Valitsuse otsusega rakendati see aastateks 2005–2010. Juba 2002. aasta sügissemestril alustas Eesti riigi toel lähetatud õppejõud tööd Vilniuse ülikoolis ja Peterburi ülikoolis ning 2003. aastal Pariisis Ida keelte ja kultuuride instituudis (INALCO). Õppejõu tööleasumisega kaasnes eesti keele õppekava areng nii Peterburi ülikoolis kui ka INALCOs, Vilniuse ülikoolis avati sügissemestril 2004 uue erialana leedu filoloogia ja võõrkeel (eesti keel).

Akadeemilise välisõppe programmi 2005–2010 raames on avatud koos ülalmainitutelega kokku kümme välisõppekeskust, varustatud välisõppekeskusi õppevaraga, toetatud külalisloengukursusi ning väliskõrgkoolide üliõpilaste osalemist suveülikoolides ja seminaridel Eestis, määratud Estophilus-stipendiume Eesti-ainelise teadustöö tegemiseks Eestis, korraldatud välisõppetemaatikale keskendatud konverentse „Eesti keel ja kultuur maailmas” ning täienduskoolitusseminare välismaal töötavatele eesti keele ja kultuuri õppejõududele. Õppejõu tööleasumise tulemusena on välja töötatud eesti keele õppekava Vilniuses, Peterburis, INALCOs ja Moskvast. Ungari Budapesti Eötvös Lorándi, Debreceni, Szegedi ja Lääne-Ungari (Szombathely) ülikooli eesti keele ja kultuuri lektoritele on määratud toetusi õppekavapõhise õpetuse laiendamiseks eesti kultuuri tutvustavate tegevustega.

Eestist välisõppe programmi toel lähetatud õppejõud töötab:

- Leedus Vilniuse Ülikoolis 2002. aastast;
- Venemaal Peterburi Riiklikus Ülikoolis 2002. aastast;
- Prantsusmaal Pariisi Ida Keelte ja Kultuuride Instituudis (INALCO) 2003. aastast;
- Saksamaal Göttingeni Georg Augusti Ülikoolis 2005. aastast;
- Suurbritannias Glasgow' Ülikoolis 2006. aastast;
- Poolas Varssavi Ülikoolis 2007. aastast;
- Venemaal Moskva Riiklikus Ülikoolis 2008. aastast;
- Ukrainas Lvivi Ivan Franko nimelises Rahvusülikoolis 2009. aastast;
- Tšehhis Brno Masaryki Ülikoolis 2009. aastast;
- Hiinas Pekingi Välisõpingute Ülikoolis (Beijing Foreign Studies University) alates 2010. aastast.

2009. aastal asus välisõppe nõukogu välja töötama akadeemilise välisõppe jätkuprogrammi aastateks 2011–2017. Jätkuprogrammi koostamise olulisteks sisenditeks on olnud välisekspertide esitatud seiredokument „Eesti keele ja kultuuri välisõppe programmi 2005–2010 evalvatsioon“, konverentsidelt „Eesti keel ja kultuur maailmas“ II (2004) ja III (2008) saadud tagasiside ning välismaal lähetuses töötavate eesti keele ja kultuuri õppejõudude tegevusaruanded.

Nimetatud seiredokumendi lõppjärelused on positiivsed: „Olles tutvunud akadeemilist programmi puudutavate materjalide ja raportitega, võime tõdeda, et programmi on hakatud ellu viima sihikindlalt ning edukalt. Lektorite raportite põhjal võib ka konstateerida, et olukord välisõppekeskustes on enamasti hea. Eesti keele ja kultuuri õpetamine on kõigis uutes õpetuskeskustes edukalt käivitunud. Igas õpetuskeskuses on õpinguid alustanud vähemalt rahuldav arv üliõpilasi ja mitmes kohas õppurite arv on olnud lausa üllatavalt suur. Õpetamine on laienenud kiiresti nii kvantitatiivselt kui kvalitatiivselt. /.../ Kõnealune programm on algusest peale olnud mitmekülgne ja ambitsioonikas: arvestatud on kesksete välismaal antava keeleõpetuse vajatustega alates lektorite lähetamisest kuni täienduskoolituse, materiaalse toetuse ning tugimeetmeteni. Programmi võib juba seniste tulemuste põhjal pidada väga edukaks ning õnnestunuks.”

2004. aastal Vabariigi Valitsuse protokollilise otsusega kinnitatud „Eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe programmi (2005–2010)” edukus kinnitab vajadust jätkata ja laiendada välisõppe tegevusi tulevikus.

1.2. Programmi põhimõisted

Eesti keele ja kultuuri akadeemiline välisõpe (edaspidi: *välisõpe*) on väljaspool Eestit toimuv pidev eesti keele ja kultuuri kõrgkooliõpe ning selle tugitegevused Eestis ning mujal.

Välisõppekeskus on välisriigi kõrgkoolis tegutsev üksus, mis teostab vahetult programmi rakendusalaselt kuuluvat õpet, või väljaspool Eestit asuv mäluasutus (raamatukogu, arhiiv jms), milles sisalduvat Eesti-ainelist õppe- ja teabevara kasutatakse välisõppes.

Välisõppekeskuse halduslik või organisatoorne vorm võib olla erinev sõltuvalt asukohamaa kõrgkoolis kehtestatud töökorrast.

Välisõppe sihtrühm on

- a) välisriikide kõrgkoolides õppivad üliõpilased,
- b) välisõppekeskuste asukohariikide arvamusiidrid ja asjatundjad kui Eesti kuvandi kujundajad ning vastastikuse suhtluse edendajad,
- c) Eesti ning eesti keele ja kultuuri huvilised kogu maailmas.

1.3. Visioon ja eesmärgid

VISIOON

Programmi täitmise tulemusena on tugevnenud Eesti positiivne kuvand maailmas ning asend rahvusvahelises akadeemilises elus. Välisõppekeskused pakuvad kõrgetasemelist Eesti-ainelist õpet ja akadeemilise eneseteostuse võimalust. Lisandunud on väliskõrgkoole, kus on kinnitatud eesti keele ja kultuuri õppekava. Välisõppega on hõlmatud vähemalt nelikümmend väliskõrgkooli ja tuhatkond väliskõrgkoolide üliõpilast sõltumata nende kitsamast erialast. Paljud neist on saanud täiendkoolitust Eestis. Maailmas on rohkem estofiile ja Eestil rohkem sõpru.

EESMÄRGID

Visiooni saavutamiseks seatakse programmi rakendamisel järgmised eesmärgid:

- eesti keele ja kultuuri õppekavadel tuginev õpe on tagatud Eestile olulistes piirkondades koostöös asukohamaa kõrgkooliga;

- koostöös Eesti kõrgkoolidega on tugevdatud välislähetuses töötavate õppejõudude kutsealast pädevust; selleks on eesti keele, eesti keele kui võõrkeele ja võõrkeele ja võõrkeeleloloogia erialade õppekavadesse lõimitud valikmoodulid, mille läbimine annab vajaliku ettevalmistuse viibida välisõppekeskuses praktilal ning töötada eesti keele ja kultuuri õppejõuna väljaspool Eestit;

- lisaks püsiõppejõule on õpetuskeskuse tegevusse kaasatud külalisõppejõude; õpetuskeskustes töötavad külalisprofessorid ning lühemaid loengukursusi viivad läbi külalislektorid;

- välisõppekeskused on varustatud õppuri lähtekeelt ja eesti keele valdamise taset arvestava õppevaraga, sh e-õpikeskkondade ning kaugkoolitusrakendustega;

- välisõppekeskuste eesti keele ja kultuuri õppurite võimalused saada lühiajalist täienduskoolitust, jätkata magistriõpet või teostada doktoritaseme uuringuid Eestis on avardunud.

2. PROGRAMMI TEGEVUSED

2.1. Välisõppekeskuste asutamine

Välisõppe läbimõeldud arengut, geograafilist katvust, kõrget taset ning jätkusuutlikkust silmas pidades luuakse väliskõrgkoolidesse eesti keele ja kultuuri välisõppekeskusi, mille asutamist (asukohariigi või -piirkonna ning kõrgkooli valimist) korraldab välisõppe nõukogu. Programmi toel loodavate välisõppekeskuste asutamiseks sõlmitakse väliskõrgkooliga leping, mille valmistab ette välisõppe nõukogu. Lepingu Eesti osapool on Eesti Instituut, vajadusel tegevust tagava riikliku institutsioonina ka Eesti Vabariigi Haridus- ja Teadusministeerium.

Programmi raames asutatud välisõppekeskuse eesmärk on saavutada keskuse avamisele järgneva kolme õppeaasta jooksul regulaarne ja vastava kõrgkooli õppekavasse lõimitud ning vähemalt 45 EAP-d (EAP = Euroopa ainepunkt, 26 üliõpilase õppetöötundi) hõlmav eesti keelt ja kultuuri käsitlev õpe.

Asutatav välisõppekeskus varustatakse õppetöökõks vajaliku õppevaraga ning võimalusel toetatakse õppetegevuseks tarviliku infrastruktuuri (kabinet, sisustus, tehnika jms) väljaarendamist.

Välisõppekeskuste asukohariikide või -piirkondade valikul lähtub välisõppe nõukogu järgmistest asjaoludest:

- eelistatud on riigid, millega on sõlmitud vastastikused haridus- ja kultuurialased koostöölepingud; kus on huvi Eesti vastu ning toetus eesti keele ning kultuuri õpetamisele; kus Eesti tutvustamine ning Eestisse soodsa suhtumise kujundamine on tähtis poliitilistel, majanduslikel või ajaloolis-kultuurilistel põhjustel;
- geograafiline tasakaal: välisõppekeskuste võimalikult ühtlane jaotumine eri piirkondade vahel;
- võimalus teha koostööd muude programmide ja partneritega: eelistatud on riigid, kus leidub eesti keele ja kultuuri õpetamise kaasrahastajaid.

Välisõppekeskuste võrgu arendamisel lähtub välisõppe nõukogu vajadusest tagada eesti keele ja kultuuri õpetus esmajärjekorras naaberriikides ja Euroopa Liidu riikides, seejärel teistes Eestile olulistes riikides, mis määratletakse koos Eesti Vabariigi Välisministeeriumiga.

Välisõppekeskuste asukoha-kõrgkooli valikul lähtub välisõppe nõukogu järgmistest asjaoludest:

- kõrgkooli huvi eesti keele ja kultuuri õpetamise vastu ning tahe seda sisuliselt toetada: valmisolek sõlmida Eestiga koostööleping, eesti keele ja kultuuri õppe sisaldumine õppekavas või valmisolek see õppekavaga hõlmata, läbimõeldud õppekorraldus, kaasaegsete töö- ja elutingimuste tagamine õppejõule ning omapoolne panus Eesti keele ja kultuuri õppe rahastamisse;
- üliõpilaste huvi: on piisav hulk motiveeritud üliõpilasi, kelle arv aastate jooksul püsib või kasvab;
- kõrgkooli varasemad kogemused ning saavutused eesti keele ja kultuuri õpetamisel (sh estofiilse keskkonna olemasolu kõrgkooli mõjupiirkonnas);
- vastavate regiooniuuringute või sugulaskeelte õppe olemasolu.

Võimalike tulevaste välisõppekeskuste jätkusuutlikkuse väljaselgitamiseks võidakse rakendada lootsprojektina eesti keele ja kultuuri algkursusi nendes väliskõrgkoolides, mis ilmutavad selget valmisolekut vastavat õpet toetada ning kus eeldatav õppurite hulk on piisavalt suur.

2.2. Tegutsevate välisõppekeskuste toetamine

Pikaajaliste traditsioonidega välisõppekeskusi toetatakse nende säilitamise eesmärgil juhul, kui vastav väliskõrgkool ilmutab selget huvi eesti keele ja kultuuri õpetuse jätkumise vastu ning on valmis õpet ka ise toetama.

2.2.1. Välisõppekeskuste toetamine õppevaraga

Tagamaks eesti keele ja kultuuri õpetamiseks vajaliku, ajakohase ning heatasemelise õppevara kättesaadavust, toetatakse välisõppekeskusi õppevaraga. Õppevara jaotuskava kinnitab välisõppe nõukogu ja õppevara hangib ning saadab laiali sekretariaat.

Välisõppekeskused peavad tagama õppevara arvelevõtmise, säilimise ning sihtotstarbelise kasutamise.

2.2.2. Õppejõu lähetamine välisõppekeskustesse

Programmi raames asutatud või Eestile olulistesse välisõppekeskustesse lähetatakse eesti keele ja kultuuri õppejõud, kelle ülesanne on lisaks eesti keele õpetamisele tutvustada eesti kultuuri. Õppejõu palgakulud kaetakse programmi eelarvest vastuvõtva kõrgkooliga kokkulepitavas mahus.

Õpetuskeskustesse lähetatavate eesti keele ja kultuuri õppejõudude valiku korraldab välisõppe nõukogu lähtudes õppejõudude ameti- ja tööjuhendist. Juhend on toodud lisas 4.

2.2.3. Külalisloengud

Süvendamiseks eesti keele ja kultuuri õpet ning laiendamaks selle haaret, lähetatakse programmi toel välisõppekeskustesse külalisõppejõudusid pidama lühema aja jooksul loenguid eesti keele ja kultuuri õppekava täiendavatel teemadel.

2.2.4. Avatud kursused

Võimalusel toetatakse ja korraldatakse eesti keele ja kultuuri avatud kursusi nii algajale kui ka edasijõudnuile.

2.3. Eesti keele ja kultuuri õppurite toetamine

Võimaldamaks elamist ja õppimist eestikeelses keskkonnas ning sidumaks eesti keele ja kultuuri välisõppureid tihedamalt Eesti kultuurikontekstiga, antakse välja stipendiume ja sihttoetusi.

2.3.1. Stipendiumid

Stipendiumiga *Estophilus* toetatakse Eestit käsitlevaid ja Eestis teostatavaid magistri- või doktoritaseme uuringuid vastavalt stipendiumi statuudile.

2.3.2. Toetused

Välisõppe sihtrühmale eraldatakse toetusi osalemaks kõrgkooli õppekava välises täiendavas õpetegevuses Eestis (suveülikoolid, erikursused, seminarid jms) vastavalt toetuse taotlemise korrale.

Programmi raames töötatakse välja toetuste kord välisõppe sihtrühma kuuluvatele üliõpilastele magistritaseme õpingute jätkamiseks eesti keelt ja kultuuri käsitlevatel erialadel Eestis.

2.4. Koolitus- ja arendustegevus

Programmi täitmise eelduseks on pädevate õppejõudude ja kvaliteetse õppevara olemasolu, selleks korraldab välisõppe nõukogu õppejõududele täienduskoolitust ning teeb koostööd Eesti kõrgkoolide ning õppevara-arendajatega.

2.4.1. Õppejõudude koolitus

Tagamaks nõutava ettevalmistusega õppejõudude olemasolu eesti keele ja kultuuri õpetamiseks väljaspool Eestit, teeb välisõppe nõukogu koostööd Eesti kõrgkoolidega (vastavate õppe- ning täienduskoolituskavade väljatöötamine, praktikavõimaluste loomine jms).

Kord nelja aasta jooksul korraldab välisõppe nõukogu Eestis konverentsi „Eesti keel ja kultuur maailmas”, millega hõlmatakse välisõppega seotud inimesi. Konverentsil käsitletakse Eesti ühiskonna arengut, tutvustatakse uuemat õppevara ning välisõppe tegevuste kulgu.

Igal aastal (v.a konverentsi toimumisaasta) korraldab välisõppe nõukogu välisõppekeskuste eesti keele ja kultuuri õppejõududele seminari Eestis, kus käsitletakse süvendatult eesti keele, kultuuri, ajaloo, looduse ning teiste Eesti maatundmist edendavate valdkondade teemasid.

Vajadusel korraldab ja toetab välisõppe nõukogu teabe- ja haridusüritusi Eestis ning välisõppekeskuste asukohariikides.

2.4.2. Uuringute edendamine

Välisõppe pedagoogilise taseme tõstmiseks algatab ja rahastab välisõppe nõukogu välisõpet soodustavaid rakendusliku iseloomuga uuringuid.

Välisõppe-teemaliste rakendusuuringu rahastamiseks asutatakse programmi raames stipendium *Studium Esticum*, mille statuudi töötab välja välisõppe nõukogu.

2.4.3. Õppevara arendamine

Akadeemilise välisõppe edukuse eeldus on õppurite eesti keele valdamise tasemele ja vajadusel emakeelele kohandatud õppevara arendamine ning evitamine. Selleks algatab ja suunab välisõppe nõukogu eesti keele ja kultuuri õppevara koostamist, täiendamist, uuendamist ning väljaandmist nii Eestis kui ka välisõppekeskustes.

2.4.4. Teavitustegevus

Avalikkusele tutvustatakse välisõppe eesmärke, sisu ning selle korraldamisprotsessi teabeüritustel ning meedia vahendusel.

Välisõppes toimuvaid arenguid kajastatakse pidevalt uuendataval kodulehel „Eesti keel ja kultuur maailmas” <http://ekkm.estinst.ee>.

3. PROGRAMMI JUHTIMINE, HALDAMINE JA RAHASTAMINE

3.1. Välisõppe nõukogu

Välisõppe programmi täitmist suunab ja viib ellu eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe nõukogu, mille koosseisu kinnitab haridus- ja teadusminister. Välisõppe nõukogus on üheksa viieaastase ametiajaga liiget. Ametiaja lõpul teeb nõukogu haridus- ja teadusministrile ettepaneku nõukogu uute liikmete nimetamiseks, kusjuures tööd jätkab vähemalt 1/3 senisest koosseisust.

Välisõppe nõukogu valib endale esimehe. Välisõppe nõukogu töökorra kinnitab haridus- ja teadusminister.

Välisõppe nõukogu:

- a) koostab välisõppe strateegilise tegevusplaani;
- b) koostab eelmisest lähtuvalt välisõppe iga-aastase tegevusplaani ja eelarve ning esitab selle haridus- ja teadusministrile;
- c) tagab iga-aastase tegevusplaani ja eelarve täitmise;
- d) koostab ja esitab igal aastal välisõppe programmi aruande haridus- ja teadusministrile;
- e) valib eesti keele ja kultuuri õppejõudude kandidaadid või õppejõud ning tagab akadeemilise järelevalve nende tegevuse üle;
- f) kinnitab programmi raames välisõppekeskustele saadetava õppevara jaotuse;
- g) kehtestab stipendiumite statuudid ja toetuste taotlemise korra;
- h) kinnitab programmi toel välisõppekeskustes töötavate õppejõudude ameti- ja tööjuhendi;
- i) korraldab programmi täitmisega seonduvad konkursid ja määrab toetuste saajad;
- j) peab sidet teiste maade vastavate institutsioonidega ja muude koostööpartneritega;
- k) informeerib avalikkust välisõppealasest tegevusest;
- l) nõustab haridus- ja teadusministrit välisõpet puudutavates küsimustes.

3.2. Programmi rahastamine

Välisõppe programmis ette nähtud tegevusi, sh sekretariaadi tööd, rahastatakse riigieelarvest Haridus- ja Teadusministeeriumi kaudu.

3.3. Programmi koordineerimine

Välisõppe tegevusi korraldab ja nõukogu otsuseid viib ellu välisõppe nõukogu sekretariaat.

Sekretariaat töötab Eesti Instituudi juures vastavalt Eesti Instituudi ning Haridus- ja Teadusministeeriumi vahelisele lepingule. Sekretariaat korraldab välisõppe nõukogu tööd, juhindudes programmist, välisõppe nõukogu kinnitatud sekretariaadi töökorrast ja välisõppe nõukogu otsustest.

Haridus- ja Teadusministeerium nimetab kontaktisiku, kes koordineerib sekretariaadi ning ministeeriumi koostööd.

3.3.1. Välisõppe seire ja jooksev analüüs

Välisõppe protsesse jälgib jooksvalt sekretariaat, kes esitab info välisõppe nõukogule analüüsiks. Õppeaasta lõpus esitavad lähetatud õppejõud oma tööst aruande nõukogule.

3.3.2. Programmi hindamine

Programmiga hõlmatud perioodi eelviimasel aastal tellib välisõppe nõukogu sõltumatutelt ekspertidelt hinnangu välisõppe seisundi ja programmi tõhususe kohta, mis on aluseks jätkuprogrammi koostamisele.

Lisad:

- Lisa 1. Programmi rakenduskava ja koondeelarve (2011–2017)
- Lisa 2. Välisõppekeskuste nimekiri
- Lisa 3. Programmi õiguslikud alused ja seosed teiste arengukavadega
- Lisa 4. Õppejõudude ameti- ja tööjuhend